

7. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри/за ред. С. І. Юрія, Є. В. Савельєва. Київ: Знання, 2007. 595 с.

8. Лист Ф. Национальная система политической экономики. Москва: Европа, 2005. 341 с.

9. Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. URL: <http://www.litmir.me/br/?b=139790>

10. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ibd/vozed/vozed_u.htm

REFERENCES

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ibd/vozed/vozed_u.htm

Ekonomichni problemy XXI stolittia: mizhnarodnyi ta ukrainnyi vymiry [Economic problems of the XXI century: international and Ukrainian measurements]. Kyiv: Znannia, 2007.

Filipenko, A. S. *Hlobalni formy ekonomichnoho rozvytku istoriia i suchasnist* [Global forms of economic development history and modernity]. Kyiv: Znannia, 2007.

Ghemawat, P. *Redefining Global Strategy: Crossing Borders in a World Where Differences Still Matter*: Harvard Business School Press, 2007.

List, F. *Natsionalnaya sistema politicheskoy ekonomii* [The national system of political economy]. Moscow: Yevropa, 2005.

Poruchnyk, A. M. *Natsionalnyi interes Ukrainy* [Ukraine's national interests]. Kyiv: KNEU, 2008.

Reinert, E. *How rich countries got rich and why poor countries stay poor*. London: Constable, 2008.

Stiglitz, J. *Globalization and its discontents*. London: Penguin Books, 2002.

Soto, E. "Inoy put. Nevidimaya revoliutsiya v tretem mire" [Another way. The invisible revolution in the third world]. <http://www.litmir.me/br/?b=139790>

Walter, A., and Sen, G. *Analyzing the Global Political Economy*: Princeton University Press, 2008.

УДК 330.341.2:339.92

СУПЕРЕЧЛИВИЙ ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА ІНСТИТУЦІЙНИЙ СТАТУС ДЕРЖАВИ

© 2016 ЖУКОВА Л. М.

УДК 330.341.2:339.92

Жукова Л. М. Суперечливий вплив процесів економічної інтеграції на інституційний статус держави

У статті розглянуто проблеми економічної інтеграції як складової державної політики та як феномена суспільних трансформацій. Проаналізовано закономірну та суперечливу можливість входження України у світове господарство за умови вироблення механізму зовнішньоекономічних зв'язків на макрорівні (загальнодержавному), на мікрорівні (підприємств) і на рівні домогосподарств і громадських спільнот. Визначено, що Україна має розробити та впровадити національну модель входження в інтеграційні об'єднання шляхом самостійного визначення оптимальних векторів і пріоритетів міжнародної інтеграції. Обґрунтовано, що вплив процесів економічної інтеграції на інституційний статус держави відбувається здебільшого складно і суперечливо, а їх результати істотно залежать від вихідного стану країни, ступеня розвиненості її інститутів і виразності політичної волі до змін. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є визначення здатності держави імплементувати європейські норми, зберігаючи при цьому виключно національні повноваження у сфері стратегічних рішень соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: економічна інтеграція, інституційний статус держави, глобалізація, зовнішньоекономічні зв'язки, соціально-економічний розвиток держави.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 13.

Жукова Лариса Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: lnzhukova@mail.ru

УДК 330.341.2:339.92

Жукова Л. Н. Противоречивое влияние процессов экономической интеграции на институциональный статус государства

В статье рассмотрены проблемы экономической интеграции как составляющей государственной политики и как феномена общественных трансформаций. Проанализирована закономерная и противоречивая возможность вхождения Украины в мировое хозяйство при условии разработки механизма внешнеэкономических связей на макроуровне (общегосударственном), на микроуровне (предприятий) и на уровне домохозяйств и общественных организаций. Определено, что Украина должна разработать и внедрить национальную модель вхождения в интеграционные объединения путем самостоятельного определения оптимальных векторов и приоритетов международной интеграции. Обосновано, что влияние процессов экономической интеграции на институциональный статус государства происходит по большей части сложно и противоречиво, а их результаты существенно зависят от исходного состояния страны, степени развития ее институтов и выраженности политической воли к изменениям. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является определение способности государства имплементировать европейские нормы, учитывая при этом исключительно национальные полномочия в сфере стратегических решений социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: экономическая интеграция, институциональный статус государства, глобаллизация, внешнеэкономические связи, социально-экономическое развитие государства.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 13.

Жукова Лариса Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: lnzhukova@mail.ru

UDC 330.341.2:339.92

Zhukova L. M. The Contradictory Impact of Processes of Economic Integration on the Institutional Status of the State

The article considers issues of economic integration as a component of the State policy and as a phenomenon of social transformations. The article analyzes the logical and controversial possibility of inclusion of Ukraine into the world economy under the condition of developing a mechanism for external economic relations at the macro level (national), at the micro level (enterprises), and at the level of households and public organizations. It has been determined that Ukraine should develop and implement a national model of inclusion in terms of integration groupings through self-determination of optimal vectors and priorities of the international integration. It is substantiated that the impact of processes of economic integration on the institutional status of the State occurs, for the most part, difficult and contradictory, and their results essentially depend on the initial condition of country, the degree of development of its institutions, and manifestation of the political will to change. Prospect for further research in this direction will be to determine capacity of the State to implement the European standards, taking into consideration the exclusively national responsibilities in the sphere of the strategic solutions to the socio-economic development of country.

Keywords: economic integration, institutional status of the State, globalization, foreign economic relations, socio-economic development of the State.

Fig.: 1. **Tbl.:** 2. **Bibl.:** 13.

Zhukova Larisa M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance and Credit, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: lnzhukova@mail.ru

За сучасних умов інституційний статус держави в системі міжнародних економічних відносин є одним з ключових чинників, що визначає умови її стабільного розвитку. Одним із найголовніших завдань сучасного розвитку національної економіки є формування позиції України в системі світогосподарських координат. Сучасному етапу глобалізації та економічної інтеграції притаманні невизначеність та альтернативність, отже, Україна має розробити та впровадити національну модель входження в інтеграційні об'єднання за умови самостійного визначення оптимальних векторів і пріоритетів міжнародної інтеграції.

Однією з найважливіших властивостей політики європейської інтеграції будь-якої країни є те, що вона не обмежується виключно зовнішньополітичними цілями й механізмами міжнародної взаємодії; останні навіть не становлять її основного змісту. Інтеграція – це переважно внутрішньополітичний процес, що охоплює значний обсяг завдань із трансформації багатьох базових структур суспільства, її економіки, соціальної та гуманітарної сфер, державно-правової системи. І хоча інтеграція є іманентно політичним процесом, скеровуваним державами, вона може бути успішною виключно в разі розгортання взаємодії на різних рівнях суспільної організації: на основі принципу багаторівневого управління й навіть більше – на основі мережевої взаємодії різних соціальних груп.

Це означає, що, на відміну від класичних політологічних підходів, які ґрунтуються на пріоритеті міжурядової взаємодії в міжнародних відносинах, складний за своєю структурою євроінтеграційний процес заучає до активної участі багатьох недержавних акторів. Він може бути ефективним лише за умови достатньої інституційної сумісності країн-учасниць. Отже, політика адаптації суспільних інститутів є головною передумовою прогресу інтеграційного процесу [1, с. 37].

Дослідження питань економічної інтеграції України представляє великий інтерес, оскільки очевидна необхідність подальшого розвитку і розширення інтеграційних процесів. На сучасному етапі економічна ситуація в Україні ускладнена рядом проблем, сприяти вирішенню яких може тільки поглиблення її інтеграції в систему світогосподарських зв'язків. Ступінь дослідження даної проблеми досить багатогранний. Ця тематика знайшла відображення в трудах зарубіжних вчених: Р. Арона, Б. Балаши, Н. Крамера, Р. Купера, А. Нарбаль, Ф. Перру, В. Сандхольц та ін. Вивченню процесів і проблем економічної інтеграції як складової державної політики присвячено багато праць вітчизняних вчених. Видатними представниками цього напрямку є І. Лукинов (особливості еволюції різних економічних систем під впливом сучасних глобалізаційних процесів), Є. Бершеда (аналіз геополітичних зрушень в Європі та світі), Ю. Пахомов (теорія глобальних макроекономічних регуляторів у міжнародних економічних відносинах і в конкурентному міжцивілізаційному середовищі), О. Білорус (теорія глобалізму), В. Савчук (концепція глобальної політичної економії; ґрунтовний аналіз проблем світогосподарських зв'язків, міжнародного поділу праці, світового руху капіталів і товарів, умов торгівлі та нееквівалентного обміну), О. Бакаєв (суперечливий вплив інозем-

ного капіталу на розвиток країн з перехідною економікою), В. Геєць (концепція інтеграції економіки України у світову економіку на основі структурно-технологічного оновлення), В. Новицький (інституційні та інформаційні компоненти міжнародної та європейської економічної інтеграції), Б. Буркинський (інтеграційні пріоритети відкритої економіки), О. Власюк (передумови ефективності інтеграційних процесів України на пострадянському просторі), В. Сіденко (дослідження проблем інтеграції України у світову економіку) та ін. Але, незважаючи на значну кількість публікацій з означеної проблематики, процеси економічної інтеграції вимагають продовження дослідження їхнього суперечливого впливу на інституційний статус держави.

Актуальність даного дослідження зумовлена суперечливим характером розвитку інституційного статусу держави в умовах глобальних викликів. *Метою* статті є дослідження суперечливого впливу процесів економічної інтеграції на інституційний статус держави.

Включення України в інтегрований європейський простір є для нашої держави велінням часу й усвідомлюється як загальна стратегічна мета входження у світову політичну й економічну системи у ролі, відповідній її потенціалу та можливостям. Важливо зрозуміти, що реалізація цієї мети не перешкоджатиме розвитку рівноправних і динамічних відносин з іншими країнами. Слід також розуміти, що євроінтеграційний процес – це не тільки інституційне входження України до ЄС, але це й процес, який охоплює весь спектр присутності нашої держави у європейській підсистемі міжнародних відносин, у т. ч. соціально-економічну інтеграцію.

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію на сьогодні є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики. Сформовано суспільно-політичний консенсус щодо євроінтеграційної стратегії держави, хоча різні політичні сили висловлюють відмінні думки стосовно характеру й темпів, конкретних кроків і заходів нашого просування цим шляхом. Одні з цих сил не завжди чітко розуміють реальні умови інтеграційного процесу, його конкретний практичний складник, інші – обтяжують цей процес умовами, за яких він може затягнутися на невизначений час. Існують також суперечності між пріоритетами довгострокової стратегії євроінтеграції країни та вузько прагматичними інтересами окремих політико-бізнесових структур.

Такі внутрішні суперечності є несприятливими гальмівними чинниками, особливо тепер, коли перед країною стоїть надзвичайно важливе завдання подолати упередженість представників Європейського Союзу щодо включення України до процесу розширення ЄС [2, с. 6].

Одна із закономірностей політико-економічного розвитку світової економіки і міжнародних зв'язків у цілому за останній період аксіоматично характеризується як поступальне зростання взаємозалежності держав. Цей процес визначається як економічна інтеграція.

Економічна інтеграція України – це складова частина інтеграції України у світовий економічний простір, яка передбачає її чітко визначену проєвропейську позицію. Цей напрям інтеграції забезпечує демократизацію

суспільства через швидке проведення ринкових економічних реформ, економічну інтеграцію та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС, адаптацію українського законодавства до законодавства ЄС, адаптацію економічної політики України до стандартів ЄС, запровадження форм цивілізованої поведінки в міжнародних відносинах тощо.

Економічна інтеграція – це об'єктивний процес розвитку глибоких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, створення міжнародних господарських комплексів в межах держави. Економічна інтеграція характеризується планомірною трансформацією структури окремих країн, спільним використанням науково-дослідного потенціалу, створенням і вдосконаленням міжнародної співпраці, активізацією ролі внутрішньої економічної політики для поглиблення ефективності господарських зв'язків з іншими країнами.

Глобалізація світового господарства, уніфікація національних економік на засадах ГАТТ/СОТ, економічні тенденції в державах – членах ЄС щодо консолідованого єдиною грошовою одиницею Європейського Союзу, потенційна взаємовигідність вільної торгівлі є важливими факторами економічної інтеграції та розвитку торгівлі між Україною та ЄС [3, с. 285].

Отже, економічна інтеграція – це лібералізація і синхронізоване відкриття ринків ЄС та України, взаємне збалансування торгівлі, сприяння інвестиціям з ЄС, запровадження спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників, що базується на координації, співставленні та відповідності прийняття рішень у сфері економіки.

Досліджуючи економічну інтеграцію як феномен суспільних трансформацій, необхідно вказати на концепцію ринково-інституціональної школи, яка пропонує розподіл форм інтеграції на інституціональні та неінституціональні групи. Перша група передбачає здійснення економічної інтеграції на основі створення спільних органів, тобто на основі практичної реалізації принципу взаємодоповнення ринкового і державного регулятивного механізмів. Інша група включає в себе ті види економічної інтеграції, які виникають як на основі реалізації принципу взаємодоповнення, так і на основі виключного пріоритету ринкового механізму, коли участь держави в цих процесах або зведена до мінімуму, або ж повністю відсутня.

З погляду інституціонального підходу економічна інтеграція водночас є процесом і певним станом економіки, що визначається економічною політикою держави. На думку представників ринково-інституціональної школи (М. Бійє, К. Армстронг, Б. Балаши, Ж. Вейлер, Г. Кремер, М. Портер), процес економічної інтеграції передбачає проведення системи заходів, спрямованих на усунення дискримінації у взаємному співробітництві та відновлення в переважних правах ринкового механізму регулювання економічних процесів. При цьому залишається мінімальне державне втручання у процеси міжнародної економічної інтеграції [4, с. 378].

Значення цього теоретичного принципу надзвичайно посилилося в результаті переходу учасників європейської інтеграції з 1990-х рр. від заходів, переважно орієнтованих на ліквідацію бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталів та робочої сили, до більш комплексної соціально-економічної взаємодії та узгодження дій в рамках побудови економічного та валютного союзу, а також політичного союзу держав – членів ЄС. Це зумовлює дедалі зростаючу роль в інтеграційному процесі різноманітних економічних та неекономічних чинників. Вони стають визначальними в процесі ускладнення структури регулювання відносин, коли традиційні міждержавні стосунки доповнюються розгалуженою мережею відносин недержавних суб'єктів – громадян, їх професійних і громадських спільнот [5, с. 27].

За цих умов процеси економічної інтеграції та адаптації до норм ЄС відбуваються здебільшого складно і суперечливо, причому найбільшою проблемою, яка впливає на інституційний статус держави, є розрив між формально проголошеними правилами та реально існуючою практикою відносин, здатністю імплементувати європейські норми.

Тому стратегічні орієнтири національного розвитку повинні враховувати реалії сучасного інтеграційного процесу, неможливість самоізоляції від масштабної та динамічної інтернаціоналізації. Але для цього необхідно проаналізувати сьогодишню ситуацію навколо країни, її положення у світі, перспективи отримання іноземних інвестицій в економіку.

Об'єктивною можливістю інтеграції України у світове господарство є вироблення механізму зовнішньоекономічних зв'язків, по-перше, на макрорівні загальнодержавному; по-друге, на мікрорівні підприємств; по-третє, на рівні домогосподарств та громадських спільнот. Поеднання об'єктивної необхідності та об'єктивних можливостей входження України у світове господарство робить цей процес закономірним та суперечливим.

Реалізація євроінтеграційних прагнень України на загальнодержавному рівні є невід'ємними реаліями політичного сьогодення, оскільки європейські орієнтири набули практичного втілення у низці рішень та дій як української держави, так і офіційних органів Євросоюзу. Процес виконання формальних процедур, які мають бути виконані, робить стратегію європейської інтеграції негнучкою та фрагментарною, призводить до втрати послідовності та ефективності, що має суперечливий вплив на інституційний статус держави. Своєю чергою, поширення політичних спекуляцій, в основі яких знаходяться необґрунтовані практичні розрахунки та упереджене ставлення до окремих векторів зовнішнього розвитку, дезорієнтує ключових партнерів України та стримує розвиток взаємовигідної співпраці.

Економічна інтеграція України на загальнодержавному рівні має сприйматися як інструмент реалізації стратегічних цілей і завдань національного соціально-економічного розвитку, оскільки найбільш складні проблеми знаходяться саме в економічній сфері.

Розгортання соціально-економічних перетворень в Україні, стрімке зростання відкритості її економіки та посилення конкурентної боротьби на національному

та міжнародних ринках створили суперечливі умови, за яких намагання досягти випереджального зближення з євростандартами у громадсько-політичній та правовій сферах досить часто зустрічає значні труднощі щодо їх повноцінного впровадження, які постають із незавершеності економічних реформ в Україні та несформованості відповідного економіко-правового середовища, значного відставання в рівні економічного розвитку. Саме це є фундаментальною причиною недостатньої послідовності та результативності дій, які здійснюються Україною у сфері європейської інтеграції [6, с. 130].

Для сучасних міжнародних економічних відносин, насамперед торговельних, характерні стрімкі зміни, які потребують не тільки аналізу їх наслідків, але й адекватного реагування. Євроінтеграційний вектор розвитку економіки України потребує значних зусиль, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності товарів і послуг на європейських ринках.

Актуальність проблеми впливає зі значного рівня залежності національної економіки від зовнішньої торгівлі, від кон'юнктури світового ринку. Саме структура експорту та імпорту можуть забезпечити як швидкий прорив на світові ринки, забезпечивши оптимізацію торговельного балансу, так і значне скорочення валового внутрішнього продукту, особливо в періоди світових економічних криз [7, с. 12]. Тому Україна має знайти ті переваги в організації торговельних зв'язків, які дадуть можливість зайняти відповідну нішу на світовому ринку, використовуючи виробництво оригінальної продукції.

У зв'язку з цим нагальною потребою є проведення аналізу економічних проблем європейської інтеграції

України через призму сучасного співвідношення рівнів розвитку та конкурентних переваг економік України та країн ЄС, яке досить наочно демонструється динамікою взаємної торгівлі та її товарною структурою.

ЄС є одним з основних торговельних партнерів України та найбільшим споживачем українських товарів (32,7% від загального експорту). У період 2005–2015 рр. його питома вага в зовнішній торгівлі товарами та послугами зросла з 32,1% до 37,3% загального обсягу торгівлі України. Значне скорочення загальних обсягів торгівлі до країн світу у 2014–2015 рр. було зумовлено політичною та соціально-економічною нестабільністю в країні. Слід зауважити, що, зважаючи на загальне зменшення обсягів торгівлі в грошовому вимірі, питома вага ЄС в обсязі експорту та імпорту зросла на 1% і 2,4% відповідно (табл. 1). Отже, протягом 2005–2015 рр. Україна зберігає з ЄС від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, що зумовлено значно більшим обсягом імпорту з ЄС, ніж експорту до нього.

Експорт товарів з України у 2015 р. в порівнянні з 2014 р. знизився на 29,4%. У кількісному виразі експорт товарів теж знизився на 8,1%, або на 14,1 млн тонн (рис. 1). Зменшилася й усереднена вартість експорту однієї умовної тонни на 23%. Це пояснюється як падінням цін на товари, що є основою українського експорту, так і подальшою деградацією товарної структури експорту, тобто збільшенням продажу сировини і зменшенням експорту обсягу товарів з доданою вартістю.

Обсяги експорту в 2015 р. у порівнянні з попереднім роком знизилися в усіх без виключення галузях (табл. 2). Одже, якщо експорт продукції паливно-енергетичного комплексу знизився в 4 рази, то експорт продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції скоротився

Таблиця 1

Зовнішня торгівля товарами та послугами України з ЄС та іншими країнами у 2005–2015 рр., млрд дол. США

Показник	Рік										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зовнішньо-торговельний обіг, усього	79,4	94,6	123,9	170,5	99,9	129,4	171,0	173,7	160,7	124,8	89,2
У тому числі											
з ЄС	25,5	32,3	41,7	54,9	30,9	38,3	50,7	50,7	51,5	44,9	33,2
Питома вага ЄС, %	32,1	34,2	33,7	32,2	31,0	29,7	29,7	29,2	32,1	35,7	37,3
Експорт, усього	40,3	45,8	58,3	78,7	49,3	63,2	82,2	82,3	76,1	64,1	46,6
У тому числі											
з ЄС	11,9	14,3	16,9	22,2	12,5	16,2	21,6	20,8	20,3	20,4	15,3
Питома вага ЄС, %	29,7	31,3	29,0	28,2	25,4	25,7	26,3	25,4	26,7	31,8	32,8
Імпорт, усього	39,0	78,7	65,6	92,0	50,6	66,8	88,8	91,3	84,6	60,7	42,6
У тому числі											
з ЄС	13,49	17,9	24,8	32,7	18,4	22,1	29,1	29,8	31,2	24,2	17,9
Питома вага ЄС, %	34,5	36,9	37,8	35,5	36,4	33,4	32,8	32,6	36,9	39,8	42,2
Сальдо, всього	1,29	-2,8	-7,2	-13,2	-1,3	-2,9	-6,6	-9,0	-8,4	3,3	4,06
У тому числі											
з ЄС	-1,4	-3,6	-7,9	-10,5	-5,9	-5,8	-7,5	-8,9	-10,8	-3,8	-2,6

Джерело: складено автором за даними [8].

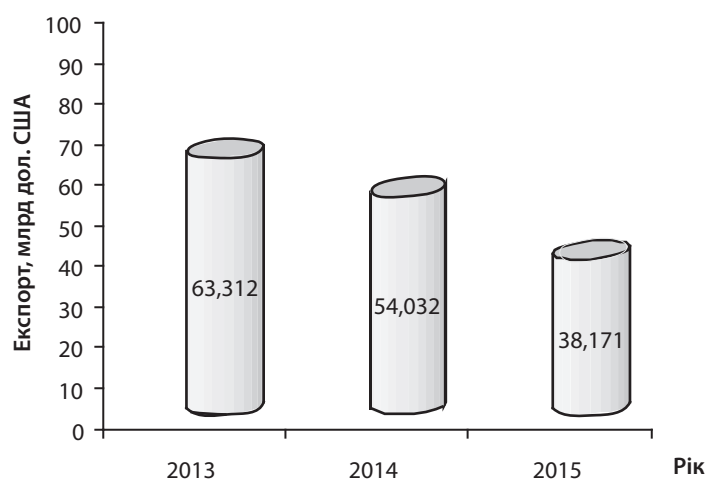


Рис. 1. Динаміка експорту товарів з України у 2013–2015 рр.

Джерело: складено за [9].

Таблиця 2

Обсяги та структура експорту товарів з України у розрізі товарних груп у 2013–2015 рр.

Товарні групи (УКТ ЗЕД)	2013 р.		2014 р.		2015 р.	
	Вартість, млрд дол. США	Частка в загальному обсязі експорту %	Вартість, млрд дол. США	Частка в загальному обсязі експорту %	Вартість, млрд дол. США	Частка в загальному обсязі експорту %
Усього	63,312	100,0	54,032	100,0	38,171	100,0
Продовольчі товари та сільськогосподарська продукція (1–24)	17,024	26,9	16,696	30,9	14,580	38,2
Мінеральні продукти (25–26)	4,629	7,3	4,102	7,6	2,614	6,8
Паливно-енергетичні товари (27)	2,865	4,5	2,014	3,7	0,489	1,3
Продукція хімічної промисловості, каучук (28–40)	5,115	8,1	3,673	6,8	2,543	6,7
Вироби із шкіри, хутра (41–43)	0,149	0,2	0,157	0,3	0,115	0,3
Деревина і целюлозно-паперові вироби (44–49)	2,391	3,8	2,251	4,2	1,733	4,5
Текстиль, текстильні вироби, взуття (50–67)	1,010	1,6	0,991	1,8	0,788	2,1
Вироби з каміння, скла, кераміка (68–71)	0,703	1,1	0,480	0,9	0,332	0,9
Метали та вироби з них (72–83)	17,571	27,7	15,264	28,2	9,477	24,8
Машини, обладнання і транспорт (84–90)	10,612	16,8	7,384	13,7	4,784	12,5
Інші товари (91–99)	1,243	2,0	1,020	1,9	0,716	1,9

Джерело: складено за [9].

всього на 13%. Падіння по інших галузях склало від 20% до 38%. У порівнянні з 2013 р. зниження обсягів експорту виглядає більш критичним (за винятком продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції).

Відповідно очікувано змінилася структура експорту по товарних групах. У 2014 р. продажі продо-

вольчих товарів і сільськогосподарської продукції вийшли на перше місце, зайнявши частку 30,9% у загальній структурі експорту. У 2015 р. ця частка вже склала 38,2%. Причому в продовольчому сегменті переважають продажі саме сільськогосподарської продукції, частка якої в загальному обсязі експорту складає 23%. Усі інші

види промисловості експортували товарів лише у 1,5 разу більше. Таким чином, галузеві показники експорту в цілому наочно свідчать про стрімку деіндустріалізацію економіки України та розпад промисловості.

Продовжуючи економічний аналіз змін, які відбуваються в Україні, окрему увагу слід приділити вивченню наслідків запровадження зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. З 1 січня 2016 р. розпочалася нова сторінка торговельних відносин України та ЄС. Це початок виконання Україною зобов'язань в чіткі строки, які передбачені Угодою про асоціацію, у рамках яких Україна повинна запроваджувати необхідні законодавчі та інституційні зміни.

До 31 грудня 2015 р. до товарів походженням з України застосовувався Автономний преференційний торговий режим. За основу введення преференцій взято домовленості щодо лібералізації доступу до ринку ЄС в рамках Угоди про асоціацію. Зокрема, ввізні мита для експорту товарів на ринок ЄС скасовано на рівні, що передбачений для першого року після запровадження зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

На даному етапі Євросоюз скасував ввізні мита на 94,7% українських промислових і 83,4% сільськогосподарських товарів. Ще 36 позицій агропродукції може експортуватися до ЄС без сплати ввізних мит у рамках тарифної квоти. Імпорт товарів понад встановлену тарифну квоту обкладається митом у звичайному порядку (за базовою ставкою). Так, на сьогодні повністю скасовані квоти щодо такої продукції, як м'ясо птиці, виноградний і яблучний сік, оброблені томати, мед, а також кукурудза і кукурудзяне борошно, пшениця і пшеничне борошно, ячмінна крупа та борошно. Також практично скасовані квоти на експорт цукру, ячменю та ячмінного борошна, вівса, солоду та пшеничної клейковини.

З 1 січня 2016 р. ставки ввізних мит для українських товарів залишилися на тому ж рівні, що наразі діють у рамках Автономного преференційного торгового режиму, тобто на рівні, що передбачений для першого року дії Угоди про асоціацію. Стосовно експорту європейських товарів до України, Угода про асоціацію передбачає «асиметричне» скасування ввізних мит на користь України. Така «асиметрія» дозволить українським підприємствам помірно адаптуватися до нових конкурентних умов.

Незважаючи на автономні торговельні преференції, експорт українських товарів до країн ЄС впав на третину, до позначки близько 35% від загального експорту. У даному контексті насамперед необхідно звернути увагу на той факт, що протягом останнього періоду загальний обсяг українського експорту також впав на третину [10]. Перешкодою для виходу українських товарів на ринок ЄС залишаються саме нетарифні бар'єри (різниця у технічних регламентах, стандартах, системах оцінки відповідності, системах контролю якості та безпеки продукції, а також у підходах до функціонування ринку тощо).

Ще одним нетарифним бар'єром для українських виробників на шляху експорту продукції до ЄС є адміністрування тарифних квот. Особливо актуально це для тих товарів, які потребують отримання ліцензії для

здійснення експортних операцій, яку повинен мати не український експортер, а європейський імпортер.

Таким чином, в Україні не відбувається сподіваного збільшення обсягів експорту до ЄС та зростання на цьому фоні обсягів економіки й добробуту українських громадян. Можливість застосовувати економічну модель постачальника сировинної продукції обмежена консервативністю ринків Європейського Союзу, що підтверджується спадом торгівлі в багатьох сферах співпраці з ЄС.

Однією з найбільших загроз залишається низький рівень технологічності експорту. За оцінками інституту економіки та прогнозування НАН України, лише чверть продукції, яка надходить до ЄС з України, належить до високотехнологічних галузей. Майже дві третини постачання – це сировинні товари. Звідси випливає й нестабільність експорту, адже сировинні ринки нестабільні й за цінами, і внаслідок потенційно легшої заміни їх на продукцію третіх країн. Своєю чергою, спад конкурентоспроможності українських товарів на інших ринках вказує на гостру необхідність зміни політики вбудовування української економіки до ЄС на правах постачальника сировини [11].

Стосовно реалізації євроінтеграційних прагнень України на мікрорівні, тобто на рівні підприємств, слід зазначити, що в короткостроковій перспективі українські підприємства, які орієнтувались на ринки США, будуть вимушені шукати нові ринки збуту.

Основною проблемою функціонування українських підприємств на даному етапі є тривання торговельних воєн, які призводять до закриття підприємств і зростання соціального напруження. Зокрема, торговельні війни – це економічний конфлікт держав, що всіма доступними їм методами борються за свої національні інтереси. Така війна починається тоді, коли одна держава оцінює економічну політику іншої держави як несприятливу для себе і вживає відповідних заходів (торговельна блокада з увімкненням механізмів ембарго, заборони на ввезення певних видів продукції на територію держав). Її розгортання не залежить від цивілізаційного рівня розвитку економічної системи та обраної соціально-економічної моделі розвитку і навіть інколи – від спільних геополітичних інтересів [12, с. 40].

Крім того, зона вільної торгівлі та усунення ряду митних обмежень дозволяє українським підприємствам спробувати завоювати ринки країн – членів ЄС. Динаміка останніх двох років показує, що навіть у умовах економічної кризи і політичної нестабільності українських підприємств є потенціал для виходу на нові ринки збуту. Однак багато вітчизняних підприємств, маючи значний потенціал для торгівлі з ЄС, так і не змогли скористатися можливостями наданих торговельних преференцій. Причиною цього є недотримання європейських стандартів безпечності, зволікання із сертифікацією, брак інформації з особливостей виходу на ринок ЄС (маркетинг, конкурентна й ефективна система збуту).

Так, щоб допомогти підприємцям запровадити необхідні стандарти для реалізації своєї продукції на території ЄС, уряду та об'єднанням бізнесу, згідно з антикризовою програмою спільних дій влади та бізнесу

на 2015–2016 рр., необхідно розробити і забезпечити послідовну реалізацію Національної програми адаптації української економіки до умов вільної торгівлі з ЄС (стандарти, технічні регламенти, модернізація), а також спільно розробити подальші заходи імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Головною метою національної програми адаптації має стати налагодження конструктивного діалогу влади та бізнесу за рахунок: розробки стимулюючих заходів (податкових, інвестиційних) модернізації вітчизняного виробничого комплексу; забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників; забезпечення поступової лібералізації ринку шляхом передбачення для українського виробника можливості застосовувати перехідний період та захисні механізми, що не будуть суперечити умовам створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС тощо.

Водночас слід взяти до уваги й питання впливу процесів економічної інтеграції на рівень домогосподарств і громадських спільнот, які спричиняють формування багаторівневих систем участі в інтеграційному процесі, ведуть до утворення європейських мережових структур як важливого механізму, що сприяє розвитку інтеграції.

За цих умов процес інтеграції в рамках ЄС перестає бути виключно регіональним економічним процесом: він дедалі більше виступає як процес європеїзації усіх аспектів життя й поведінки в суспільстві. При цьому необхідною стає система розгалужених неформальних механізмів, які спираються на норми моралі та етики взаємних стосунків, на традиції та звичаї, стереотипи суспільної думки, поширені форми добровільної взаємодії. Тобто перебіг процесів європейської інтеграції та розвитку окремих їх учасників починає істотно залежати від еволюції інститутів, зумовленої культурними засадами суспільства, його панівними ментально-ціннісними символами та орієнтирами [5, с. 27].

Процес європейської інтеграції для домогосподарств і громадських спільнот виступає як спосіб колективної реалізації ідеальних уявлень про своє майбутнє відповідно до панівних в Європі соціальних стандартів.

У сучасних умовах в країнах Євросоюзу соціальні стандарти є досить високими, а низка країн реалізує модель держави загального добробуту. Основною складовою європейської соціальної моделі є соціальна політика, спрямована на розвиток людини, яка є основною продуктивною силою суспільства, носієм знань, вмінь, кваліфікації, інтелектуального капіталу, цінностей, які відіграють першочергову роль у соціально-економічному розвитку країни. Практичними механізмами реалізації концепції держави загального добробуту є політика на ринку праці, доступ до системи освіти і охорони здоров'я, політика доходів. Отже, у комплексі складних проблем, які постають перед Україною і мають бути вирішені, – послідовне впровадження принципів соціальної ринкової економіки, яка характеризується розвиненими ринковими відносинами, високим рівнем економічного розвитку, політичною демократією, незалежними від уряду профспілками і об'єднаннями під-

приємців, гарантованим доступом до системи освіти та охорони здоров'я, розвиненою системою соціального захисту. Тобто Україні доведеться пройти тривалий шлях створення ринкових інститутів, які забезпечать розвиток потенціалу громадянського суспільства, свободу вибору, відповідний рівень життєвих стандартів, соціальної та індивідуальної відповідальності всіх громадян за майбутнє країни [13, с. 5]. У цьому напрямку необхідно подолати розрив за багатьма параметрами.

Першочерговим завданням є запровадження реформ у соціальній сфері, що забезпечить економічне зростання і міжнародну конкурентоспроможність. Саме стан людського капіталу буде визначальним для забезпечення економічного розвитку і конкурентоспроможності. Потребує невідкладного реформування політика оплати праці, яка є важливим чинником забезпечення добробуту громадян. При цьому важливо, щоб зростання заробітної плати відбувалося в контексті макроекономічних реформ, внаслідок створення нових робочих місць у високотехнологічних галузях та економічного зростання. Не менш важливими завданнями є забезпечення добробуту громадян похилого віку через систему пенсійного забезпечення, скорочення бідності, посилення соціальної єдності та ін.

Таким чином, при визначенні суперечливого впливу процесів економічної інтеграції на рівень домогосподарств і громадських спільнот зазначимо, що ціннісний і культурно-смісловий вибір будується навколо визнання первинної ролі людини в суспільному розвитку – у всьому складному комплексі її природних та формалізованих прав, устремлень, почуттів і соціальної відповідальності за свої дії. Саме процес формування громадянських прав і цінностей, свободи, солідарності та безпеки визначає основний вектор суспільної модернізації країни у процесі європейської інтеграції.

ВИСНОВКИ

Вплив процесів економічної інтеграції на інституційний статус держави відбувається здебільшого складно і суперечливо, а їх результати істотно залежать від вихідного стану країни, ступеня розвиненості її інститутів і виразності політичної волі до змін. Найбільшою проблемою при цьому є розрив між формально проголошеними правилами та реально існуючою практикою відносин, здатністю імплементувати європейські норми, зберігаючи при цьому виключно національні повноваження у сфері стратегічних рішень.

Ефективність відтворення інститутів державного суверенітету залежить від того, на скільки підпорядкування вимогам зовнішнього інституційно-технологічного простору може бути спряжено з внутрішніми цілями та критеріями національного соціально-економічного розвитку. Адекватному інституційному збагаченню устрою країни сприятиме соціальна відповідальність держави перед населенням. Це забезпечуватиме вирішальну роль критеріїв внутрішньої гармонії та справедливості у формуванні національної стратегії економічної інтеграції в умовах невизначеності.

Перед Україною постають завдання набуття нової якості економічного зростання та здійснення структур-

них економічних реформ з метою оволодіння сучасними чинниками конкурентоспроможності на загальноєвропейському ринку. Вирішуючи ці проблеми, Україна прямує до створення економіки європейського рівня, створює реальне підґрунтя власної інтеграції з ЄС.

Для того, щоб реформи були функціонально життєздатними, державі необхідно сконцентрувати зусилля на критично важливих векторах соціально-економічного розвитку країни шляхом реалізації таких трьох напрямів трансформації:

- ✦ вироблення механізму зовнішньоекономічних зв'язків на загальнодержавному рівні шляхом трансформації інституційних засад функціонування суспільства та його економіки для створення цивілізованих норм і правил здійснення суспільно-економічної діяльності;
- ✦ трансформація інтеграційних процесів на рівні підприємств для максимального полегшення взаємодії підприємницьких структур на різних рівнях і в різних регіонах, створення нового формату суспільної інтеграції;
- ✦ трансформація системи формування й розвитку людини не лише в розрізі поняття «людський капітал» (освіта, охорона здоров'я), але й насамперед її культурно-ціннісного виміру, який будується навколо визнання первинної ролі людини в суспільному розвитку, тобто в усьому складному комплексі її природних і формалізованих прав, устремлень, почуттів і соціальної відповідальності за свої дії. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Сіденко В. Р. Імплементация угоди про асоціацію України з ЄС крізь призму розвитку неформальних суспільних інститутів. *Стратегічна панорама*. 2016. № 1. С. 37–39.
2. Європейський проект та Україна: монографія/А. В. Єрмолаєв, Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова та ін. Київ: НІСД, 2012. 192 с.
3. Міжнародні стратегії економічного розвитку: навч. посіб./Ю. Г. Козак, В. В. Ковалевський, Н. С. Логвінова та ін. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 356 с.
4. Філософія інтеграції: монографія/за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Ващука. Ужгород: ЗабДУ, 2011. 544 с.
5. Сіденко В. Р. Некономічні фактори розвитку європейської інтеграції: досвід країн Центральної та Східної Європи. *Український соціум*. 2014. № 4 (51). С. 27–42.
6. Жаліло Я. А. Євроінтеграційні перспективи України: від декларацій – до дій. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 3 (12). С. 129–135.
7. Макуха С. М. Передумови створення конкурентних переваг України на товарних ринках Європейського Союзу. *Економічна теорія та право*. 2015. № 4 (23). С. 11–27.
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Статистична база Державної фіскальної служби. URL: <http://www.minrd.gov.ua/>
10. Акуленко Л., Бровко О., Микуляк В. Початок режиму вільної торгівлі з ЄС. Які зміни чекають на український бізнес. *Європейська правда*. 2015. 26 листопада. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241/>
11. Кравчук О. В. Євроасоціація: два роки потому. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. 2016. 24 серпня. URL: <http://commons.com.ua/ru/yevroasotsiatsiya-dva-roki-potomu/>
12. Татаренко Н. О. Реалізація угоди про асоціацію між Україною та ЄС у контексті торговельних воєн. *Стратегічна панорама*. 2016. № 1. С. 40–50.
13. Сіденко С. В. Євроінтеграційна стратегія України: соціальний вимір. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2015. № 2. С. 3–9.

REFERENCES

- Akulenko, L., Brovko, O., and Mykuliak, V. "Pochatok rezhymu vilnoi torhivli z YeS. Yaki zminy chekaiut na ukrainskyi biznes" [The beginning of the free trade regime with the EU. What changes are waiting for Ukrainian business]. *Yevropeiska pravda*. <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241/>
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Filosofia intehratsii* [The philosophy of integration]. Uzhhorod: ZakDU, 2011.
- Kozak, Yu. H. et al. *Mizhnarodni stratehii ekonomichnoho rozvytku* [International economic development strategy]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2009.
- Kravchuk, O. V. "Yevroasotsiatsiia: dva roky potomu" [European Association: two years later]. *Zhurnal sotsialnoi krytyky «Spilne»*. <http://commons.com.ua/ru/yevroasotsiatsiya-dva-roki-potomu/>
- Makukha, S. M. "Peredumovy stvorennia konkurentnykh perevah Ukrainy na tovarnykh rynkakh Yevropeiskoho Soiuzu" [Preconditions of creation of competitive advantages of Ukraine on the commodity markets of the European Union]. *Ekonomichna teoriia ta pravo*, no. 4 (23) (2015): 11–27.
- "Statystychna baza Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby" [The statistical base of the State fiscal service]. <http://www.minrd.gov.ua/>
- Sidenko, V. R. "Implementatsiia uhody pro asotsiatsiiu Ukrainy z YeS krizy pryzmu rozvytku neformalnykh suspilnykh instytutiv" [The implementation of the agreement on Association of Ukraine with the EU through the development of informal social institutions]. *Stratehichna panorama*, no. 1 (2016): 37–39.
- Sidenko, V. R. "Neekonomichni faktory rozvytku ievropeiskoi intehratsii: dosvid krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy" [Non-economic factors in the development of European integration: the experience of Central and Eastern Europe]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 4 (51) (2014): 27–42.
- Sidenko, S. V. "Yevrointehratsiina stratehiia Ukrainy: sotsialnyi vymir" [The European integration strategy of Ukraine: the social dimension]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo)*, no. 2 (2015): 3–9.
- Tatarenko, N. O. "Realizatsiia uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS u konteksti torhovelynykh voien" [The implementation of the Association agreement between Ukraine and the EU in the context of trade wars]. *Stratehichna panorama*, no. 1 (2016): 40–50.
- Yermolaiev, A. V. et al. *Yevropeyskyi proekt ta Ukraina* [The European project and Ukraine]. Kyiv: NISD, 2012.
- Zhalilo, Ya. A. "Yevrointehratsiini perspektyvy Ukrainy: vid deklaratsii – do dii" [European integration prospects for Ukraine: from declarations to action]. *Stratehichni priorytety*, no. 3 (12) (2009): 129–135.